

Lausuntopalvelu.fi 1/6
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry

Lausunto
Asia: VN/4198/2021

13.01.2022

Toimenpidesuunnitelma lainsäädännön ja toimintatapojen uudistamiseksi vuoroasuvien lasten tilanteissa

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset huomionne toimeenpanosuunnitelmasta

Kehitysvammaisten Tukiliitto kiittää mahdollisuudesta lausua toimenpidesuunnitelmasta lainsäädännön ja toimintatapojen uudistamiseksi vuoroasuvien lasten tilanteissa. Pidämme erittäin tärkeänä vuoroasumisen huomioimista kattavasti etuus- ja palvelulainsäädännössä niin, ettei se estä tai vaikeuta millekään perheelle tämän vaihtoehdon valitsemista. Vuoroasumisena ei nähdäksemme tulisi suunnitelmassa eikä sen mukaisten toimenpiteiden toteutuksessa myöskään pitää kaavamaisesti vain lapsenhuoltolain mukaisia tilanteita, joissa lapsi on vähintään 40 %:ia kalenterivuodesta kummankin vanhempansa luona, vaan huomioida joustavasti se, että käytännössä lapsi voi tosiasiaassa asua kahdessa paikassa myös muunlaisissa tilanteissa.

Toimenpidesuunnitelma on aihealueiltaan varsin kattava käsitellessään vuoroasumista vaikeuttavia tai estäviä etuus- ja palveluasioita, mutta monelta osin nähdäksemme valitettavan yleistasoisen. Esimerkiksi vammaisten lasten vuoroasumisen esteenä usein olevia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita ja niitä koskevia lainsäädännön muutostarpeita käsitellään suunnitelmassa liian ohuesti ja yleistasoisesti. Jotta myös vammaisten ja muiden paljon sote-palveluita tarvitsevien lasten vuoroasuminen on jatkossa mahdollista yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, on erittäin tärkeää käydä huolellisesti läpi etuuksien sekä sivistyspalveluiden lisäksi myös näitä palveluita koskeva lainsäädäntö ja tehdä sinne tarvittavat muutokset, joissa huomioidaan esimerkiksi vuoroasuvan lapsen molemmat kodit ja perheet. Muuten esimerkiksi vammaiset lapset perheineen jäävät perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta hyvin ongelmallisella tavalla epäyhdenvertaiseen asemaan muiden lasten ja perheiden kanssa.

Vammaisten lasten perheissä vanhempien erot ovat muita perheitä yleisempiä (ks. esim. Artikkelit Heikki Hiilamo ja Elina Ahola (2016): Onko vammaisen lapsen syntymä eroriski? löytyy teoksesta *Laulu 573 566 perheestä, Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000 luvulla, toim. Anita Haataja, Ilpo Airio, Miia Saarikallio-Torp ja Maria Valaste*, s. 308 – 321.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/163822/Laulu_573566_perheesta.pdf.
Taustalla on yhtenä keskeisenä syynä varmasti arjen kuormittavuus, jota lisäävät haasteet palveluiden saamisessa ja toimivuudessa. Vuoroasuminen olisi usein vanhempien hyvinvoinnin ja kohtuullisemman kuormituksen näkökulmasta näissä perheissä erityisen hyvä vaihtoehto, mutta ongelmat palveluiden saamisessa kahteen kotiin tällä hetkellä pitkälti estävät vuoroasumiskorjaukset, jättäen ne vain niiden vammaisperheiden saataville, joiden kotikunta on lainsäädännön puutteista huolimatta valmis joustaviin kaksi kotia huomioiviin palveluratkaisuihin ja/tai joiden omat taloudelliset ja muut voimavarat riittävät palveluiden ongelmien kompensointiin, kuten hankkimaan itse tarvittavat välineet ja palvelut siihen osoitteeseen, joka ei ole lapsen virallinen osoite. Vuoroasuminen ei saa olla vain hyvässä asemassa olevien perheiden etuoikeus, vaan joustavasti käytettävissä oleva vaihtoehto erilaisissa tilanteissa oleville perheille. Perheillä, joissa lapsella tai vanhemmalla on vamma, tulee jo YK:n vammaissopimuksen perusteella olla muiden kanssa yhdenvertaiset oikeudet perhe-elämään.

Jos lainsäädäntö ei riittävästi tunnista sitä, että vammaisella lapsella on kaksi kotia, päädytään yleensä lapsen asumiseen pääasiallisesti toisen vanhemman luona ja tyyppillisesti lapsen lähivanhemmaksi valikoituu äiti, jonka kuormitus tällaisessa tilanteessa usein helposti kasvaa todella kohtuuttomaksi. Siinä on suurta vaihtelua kuntien kesken, millaista tukea perhe tilanteessa voi saada, mutta joka tapauksessa vammaisen lapsen vanhempien erotessa on iso riski sille, ettei lähivanhemmaksi jäävä vanhempi enää kykene jatkamaan työssäkäyntiä lapsen hoidon ohessa ja saattaa tarvita myös itselleen raskaampia palveluita hyvinvointinsa tueksi. Yhden vanhemman kanssa pääosin asumaan jääviä erityislapsia voi olla perheessä myös useampia, mikä lisää lähivanhemman taakkaa. Paitsi että palveluissa huomioitaisiin yhdenvertaisesti lapsen kaksi kotia, niin niistä päätettäessä tulisi myös huomioida se, että toinen vanhemmista – tyyppillisesti lapsen/lasten isä – saattaa tarvita lapsen/lasten vuoroasuessa myös enemmän tukea omaan vanhemmuuteensa, jos vammaisperheille melko tyyppilliseen tapaan toinen vanhemmista on ollut ennen eroa isommassa roolissa vammaisen lapsen/lasten asioiden hoitamisessa.

Myös se tulisi huomioida toimeenpanosuunnitelmassa, jos lapsen sijasta tai lisäksi vanhemmalla tai vanhemmilla on vammasta johtuvia tuen tarpeita. Nykylainsäädännön perusteella esimerkiksi lievästi kehitysvammaiset tai vastaavaa tukea tarvitsevat vanhemmat eivät yleensä muutenkaan saa vammansa vuoksi tarvitsemaansa riittävää tukea lasten ja kodin hoitamiseen, saati silloin jos lapsen virallinen osoite on muualla kuin tukea tarvitsevan vanhemman luona.

Monet toimenpide-ehdotuksista on kuvattu melko yleistasoisesti ja avoimesti, mikä helposti heikentää mahdollisuuksia saada suunnitelman kautta aikaan tarvittavia muutoksia. Sitä edistäisivät parhaiten mahdollisimman konkreettiset toimenpiteet vastuutahoineen ja aikatauluineen sekä suunnitelman toteutumisen seuranta. Tämän tyyppistä lähestymistapaa on käytetty esimerkiksi uusimmassa YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisessa toimintaohjelmassa (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162687>).

Suunnitelma sisältää eri hallinnonaloille kohdentuvaa pohdintaa sekä toimenpide-ehdotuksia, jotka on koottu yläotsikoiden alle. Seuraavissa kysymyksissä pyydetään erikseen huomioitane koskien suunnitelmassa kunkin yläotsikon alle koottua tietoa sekä toimenpide-ehdotuksia.

-

Huomiot kokonaisuuteen 2 Palveluihin liittyvät toimenpide-ehdotukset

Varhaiskasvatusta koskevat toimenpide-ehdotukset ovat kannatettavia. Varhaiskasvatukseen liittyen voisi huomioida myös sen, että varhaiskasvatustalakiin hyväksytyt, 1.8.2022 voimaan tulevat varhaiskasvatuksen tukeen liittyvät säännökset huomioivat tuen tarpeet myös vuoroasumistilanteissa.

Perusopetuksen koulumatkaetuuden osalta suunnitelmassa ei huomioida sitä, miten erityisesti YK:n vammaissopimus, jonka Suomi ratifioi vuonna 2016, sekä mahdollisesti myös kansallinen yhdenvertaisuuslakimme voivat jo nyt edellyttää sitä, että esimerkiksi vuoroasuvalla vammaiselle lapselle järjestetään kohtuullisena mukautuksena koulukuljetukset hänen molemmista kodeistaan kouluun ja takaisin. KHO:n vuonna 2006 antamaa vuosikirjaratkaisua KHO 2006:10 on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu lapsen oikeuksien ja edun riittämättömästä huomioimisesta, ja päätös on tehty myös ennen YK:n vammaissopimuksen ratifiointia, joten on ongelmallista, että se edelleen ohjaa monen kunnan sivistystoimen käytäntöjä vuoroasuvien vammaisten oppilaiden koulukuljetusten järjestämisessä. Kun joissain kunnissa sivistystoimi kuitenkin tekee toisenlaisia ratkaisuja, tai vammaispalveluista suostutaan järjestämään vammaispalvelulain tai kehitysvammalain nojalla – joiden kuljetussäännökset eivät hyvin sovellu tähän tarkoitukseen – puuttuvat koulukuljetukset siitä osoitteesta, joka ei ole lapsen virallinen kotiosoite, niin vammaiset lapset ovat tässä suhteessa myös keskenään hyvin eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, missä kunnassa he asuvat.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden lainsäädäntöä, jossa vuoroasumista ei tällä hetkellä huomioida ja joka käytännössä vaikuttaa esimerkiksi vammaisten lasten vuoroasumista estävästi, käsitellään suunnitelmassa hyvin suppeasti, mainiten lähinnä yleiset perhepalvelut sekä uudistettavaan vammaispalvelulakiin (VPL) suunniteltu mahdollisuus saada esteettömän asumisen tukea (asunnon muutostöitä) vuoroasuvan lapsen molempiin koteihin.

Uudistettavana olevassa VPL:ssä pitäisi kuitenkin huomioida läpileikkaavasti vuoroasuvat lapset ja muutenkin moninaiset perheet. Lain mukaisia palveluita (kuten asumisen tukea, henkilökohtaista apua, liikkumisen tukea kuten kuljetuspalveluita, valmennusta, erityistä tukea ja lyhytaikaista huolenpitoa) tulee voida saada vuoroasuvan vammaisen lapsen kumpaankin kotiin ja niiden tulee olla yhtä lailla käytettävissä, vaikka lapsen kodit olisivat eri paikkakunnilla ja eri hyvinvointialueilla. Myös sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden, kuten lapsiperheiden kotipalvelun, saaminen tarpeiden mukaisesti kumpaankin vuoroasuvan lapsen kotiin tulisi huomioida suunnitelmassa tarkemmin. Myös esimerkiksi terveydenhuollosta tulee tarvittaessa saada vamman vuoksi välttämättömät apuvälineet käytettäväksi lapsen kummassakin kodissa, ja kuljetukset terveydenhuoltoon ja kuntoutukseen tulee voida saada tarvittaessa kahdesta osoitteesta, mikä tulee huomioida toimenpide-ehdotuksissa.

Lisäksi omaishoidon tukea koskevaan lakiin tulee tehdä tarvittavat vuoroasumisen huomioivat muutokset. Tällä hetkellä pahimmillaan omaishoidossa olevan lapsen vanhempien erotessa ja jakaessa sen jälkeen vastuun lapsen arjesta voi pahimmillaan käydä niin, että omaishoidon tuki lakkautetaan sillä perusteella, ettei mahdollisesti hyvin vaikeastikaan vammaisen ja vaativahoitoisen lapsen hoito olisi enää kummallekaan vanhemmalle niin sitovaa ja vaativaa, että omaishoidon tukea voitaisiin myöntää. Ongelmia vuoroasumistilanteissa on ollut myös ainakin omaishoidon vapaiden järjestyksessä sekä tukipalkkion jakamisen käytännöissä.

Suunnitelmassa huomioidaan vanhempien tiedonsaantiin liittyvät ongelmat, mutta lainsäädännön muutostarpeita tältä osin ei nähdä. Katsomme, että osaamisen vahvistamisen ja käytäntöjen parantamisen rinnalla myös mahdollinen lakimuutosten tarve olisi kuitenkin aiheellista selvittää. Lisäksi olisi hyvä huomioida se, mitä vaikutuksia vanhempien erolla lapsen asumisratkaisusta huolimatta on esimerkiksi lapsen edunvalvontaan sekä pankki- ja erilaisten viranomaisasioiden hoitoon ja tehdä niitä helpottamaan tarvittavia toimia, mukaan lukien lakimuutoksia.

Huomiot kokonaisuuteen 3 Elatusapu

Toimenpide-ehdotukset elatusavun määrittämistä koskevan ohjeistuksen päivittämisestä vuoroasuminen huomioiden sekä elatusapulainsäädännön uudistamisesta kokonaisuudessaan ovat kannatettavia.

Huomiot kokonaisuuteen 4 Sosiaaliturvaetuudet ja toimeentulotuki

Kannatamme, että osana sosiaaliturvauudistusta (näitä uudistuksia siinä priorisoiden) tai mahdollisuuksien mukaan myös jo aiemmin erillisuudistuksin varmistetaan, että vuoroasumistilanteissa lapsi huomioidaan molemmissa ruokakunnissa asumistukea myönnettäessä, vuoroasuminen huomioidaan oikeutta toimeentulotukeen ja sen määrää arvioitaessa sekä että vuoroasumistilanteissa lapsilisän ja vammaisetuksien kaltaiset etuudet voidaan jakaa lapsen kahden kodin/perheen kesken, huomioiden tukien jaossa myös sen, miten vastuu lasten menoista jakautuu vanhempien kesken. Myös lastenhoidon tukea ja elatustukea koskevat toimenpide-ehdotukset ovat nähdäksemme kannatettavia. Tosin ehdotukset ylipäänsä ovat toimenpidesuunnitelmaksi kovin yleistasoisia ja avoimia, mikä voi vaarantaa sen, että niiden kautta tosiasiasa kohtuullisessa ajassa saataisiin aikaan vuoroasumisen mahdollisuutta edistäviä muutoksia lakeihin ja käytäntöihin.

Arvionne toimenpide-ehdotusten vaikutuksista ja toteuttamismahdollisuuksista:

Toimenpide-ehdotusten vaikutukset vammaisiin lapsiin sekä heidän perheisiinsä (vammaisvaikutukset) tulisi arvioida huolellisesti yhteistyössä vammaisjärjestöjen, erityisesti eri tavoin vammaisia lapsia edustavien toimijoiden, kanssa, kuten esimerkiksi YK:n vammaissopimuksen 4.3 artikla edellyttää. Nyt suunnitelman johtopäätöksissä puhutaan vain lapsi- ja perhevaikutusten sekä yhdenvertaisuuteen ja sukupuolten tasa-arvoon kohdistuvien vaikutusten arvioinnista jatkovalmistelussa, mutta YK:n vammaissopimuksen

pohjalta olisi siis syytä erikseen arvioida ehdotusten vaikutukset vammaisiin ihmisiin, eli tässä käytännössä lähinnä vammaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä sekä niihin eroperheisiin, joissa vanhemmalla tai vanhemmilla on vamma. Jatkovalmistelussa keskeistä on myös suunnitelman arviointi nimenomaan lasten, heidän omien näkemystensä sekä heidän oikeuksiensa toteutumisen näkökulmasta. Koska näiden arviointien tulisi ohjata päätöksentekoa, olisi toki ollut hyvä, että niitä olisi tehty jo tämän toimenpidesuunnitelman pohjaksi ja ohjaamaan sen laatimista.

Jos erityisesti palveluihin liittyviä muutostarpeita ei ensin kattavasti kartoiteta ja tarpeen olevia muutoksia ei toteuteta, niin vammaisperheet ovat jatkossakin käytännössä muita perheitä huonommassa asemassa vuoroasumismahdollisuuden osalta, mikä todennäköisesti käytännössä estää lapsen vuoroasumisen monelta tällaiselta perheeltä, vaikka se olisi perheen toiveiden sekä lapsen edun mukainen ratkaisu.

Meillä uudistetaan parhaillaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmää sekä myös näitä useita näitä palveluja koskevia sisältölakeja, kuten vammaislainsäädäntöä. Esimerkiksi meneillään olevissa lakiuudistuksissa olisi varmasti käytännössä suhteellisen helppoa huomioida kattavasti vuoroasumistilanteet. Sillä voi olla joitain välittömiä kustannusvaikutuksia, mutta toisaalta kyse on lasten ja perheiden hyvinvoinnista, joihin panostamalla aivan varmasti säästyy toisaalla (esimerkiksi kalliimmissa korjaavissa palveluissa) mahdollisesti isojaakin kustannuksia.

Tulisiko ehdotettuja toimenpiteitä priorisoida? Jos, niin millä tavoin?

Koska vuoroasuminen on tällä hetkellä erityisesti palveluita koskevan lainsäädännön puutteiden vuoksi erityisen haasteellista vammaisten lasten perheille, joille se kuitenkin erotilanteissa usein olisi esimerkiksi vanhempien kuormitusta tasatessaan hyvin toimiva asumisjärjestely, niin pitäisimme kiireellisimpinä niitä ehdotuksia ja muutoksia, joilla nimenomaan turvataan vamman tai sairauden vuoksi palveluita tarvitsevien lasten yhdenvertaista mahdollisuutta vuoroasumiseen. Erityisesti vammaispalvelulakia parhaillaan uudistettaessa on tärkeää huomioida kaikkien relevanttien ko. lain palvelupykälien osalta vuoroasumistilanteet. Myös lain 1 luvussa perusteluineen tulisi huomioida perheiden monimuotoisuus ja ylipäänsä kiinnittää vahvemmin huomiota koko perheen riittävään tukemiseen, jotta voidaan turvata vammaisen lapsen hyvinvointi.

Ehdotuksia, joiden toteutumiseen lainsäädännön uudistamisen kautta, menee niiden vaatimien lisäselvitysten vuoksi todennäköisesti hiukan pidempään, voitaisiin kuitenkin pyrkiä edistämään esimerkiksi tekemällä jo tällä hallituskaudella rajattuja kokeiluja, joista saataisiin lisätietoa muutosten tekemisen tueksi. Vuoroasuvan lapsen koulukuljetuksia kahdesta osoitteesta olisi luontevaa kokeilla jo siksin, että vammaisille oppilaille niitä jo nykyään toisinaan järjestetään (ja siis myös yhdenvertaisuuslain 15 §:n perusteella voi tilanteesta riippuen myös olla velvollisuus järjestää).

Toisaalta jos lainsäädäntöä muutetaan mahdollistamaan etäopetus lähiopetuksen apuna ja täydentäjänä myös muuten kuin poikkeusaikana, kuten esimerkiksi lapsistrategian

koronatyöryhmän raportissa

(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y) on esitetty, niin kahdessa etäällä toisistaan sijaitsevassa kodissa vuoroasuvien vammaisten lasten kohdalla voisi vaihtoehtona mahdolliselle kahden koulupaikan ratkaisulle (joka esimerkiksi monille kehitysvammaisille ja neurokirjon lapsille voi olla erityisen hankala) kokeilla sitä, että vuoroasuva lapsi kävisi lapsen ja perheen näin halutessa vain yhtä koulua ja saisi kauempana asuvan vanhemman luona ollessaan etäopetusta riittävin tukitoimin. Myös tätä voi vammaisen oppilaan osalta edellyttää jo vammaissopimuksen ja yhdenvertaisuuslain mukainen kohtuullinen mukauttaminen.

Vastaako toimenpidesuunnitelma riittävästi vuoroasuvien lasten ja muiden kahden kodin lasten tarpeisiin?

Ei vastaa erityisesti sen vuoksi, ettei siinä huomioida riittävästi sosiaali- ja terveystalvaeluita koskevan lainsäädännön muutostarpeita sen varmistamiseksi, että vammaisilla ja muilla paljon sosiaali- ja terveystalvaeluita tarvitsevilla lapsilla perheineen olisi muiden lasten ja perheiden kanssa yhdenvertaiset mahdollisuudet vuoroasumiseen. Tämän tärkeyttä korostaa se, että eroon päätyvissä vammaisperheissä tarve vuoroasumisen kaltaisille ratkaisuille on usein erityisen suuri, koska se auttaisi hiukan helpottamaan vammaisesta lapsesta tai useammasta huolehtimisen kuormittamaa arkea ja myös varmasti monessa tilanteessa mahdollistaisi muunlaisia ratkaisuja helpommin molempien vanhempien työssäkäymisen myös eron jälkeen.

Suuri osa toimenpide-ehdotuksista on myös kuvattu melko yleistasonisesti ja avoimesti, mikä helposti heikentää mahdollisuuksia saada suunnitelman kautta aikaan tarvittavia muutoksia. Sitä edistäisivät parhaiten mahdollisimman konkreettiset toimeenpiteet vastuutahoiheen ja aikatauluineen sekä suunnitelman toteutumisen seuranta.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry